

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ДЗЮБЕНКО НАДІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК [338.439.012.23.021:005.521](477)

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ
ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.03 –
економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі менеджменту Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
СЕНИШИН ОКСАНА СТЕПЕНІВНА
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, старший науковий співробітник
ОСТАШКО ТАМАРА ОЛЕКСІЇВНА,
Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України
завідувача відділу секторальних прогнозів
та кон'юнктури ринків

кандидат економічних наук, доцент
ТОМАНЕВИЧ ЛЕСЯ МИРОНІВНА,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри економіки та економічної безпеки.

Захист відбудеться “___” _____ 2015 р. о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79008, м. Львів, проспект Свободи, 18, аудиторія 115.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий “___” _____ 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Й. Плиса

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку людства з одного боку характеризується невідомим зростанням чисельності населення і їх потреб у продуктах харчування і питній воді, а з іншого боку – відбувається постійне скорочення площ, придатних для обробки ґрунту й вирощування сільськогосподарських культур, посилюється негативний вплив глобальних кліматичних змін на урожайність, загострюється проблема вибору між вирощуванням зерна для харчових потреб і виробництвом біопалива. Розгортання цих тенденцій призводить до виникнення і загострення проблеми забезпечення світової спільноти продуктами харчування.

З огляду на це, перед Україною – державою зі значним аграрним потенціалом, виникає не лише завдання якнайповнішого забезпечення своїх громадян якісною і економічно доступною продовольчою продукцією, але й розкриваються можливості підвищення темпів економічного зростання за рахунок експорту сільськогосподарської сировини та продовольства. Вирішенню проблеми продовольчого забезпечення та реалізації експортних можливостей у значній мірі сприяє соціально-економічне прогнозування як ефективний механізм розвитку продовольчого ринку, результати якого дають можливість уряду країни підготуватися до потенційних продовольчих загроз, сформувати оптимальну структуру продовольчих резервів, ефективно керувати експортно-імпортними операціями, а бізнесу – пристосуватися до змін споживчого попиту, перенаправити ресурси у більш рентабельні сфери продовольчого виробництва, визначити перспективні напрямки виробничо-господарської та комерційної діяльності на продовольчому ринку.

Проблемам формування та функціонування цивілізованого продовольчого ринку присвячено праці відомих вчених-економістів О. В. Березіна, Т. В. Гомелько, Б. А. Дадашева, М. Я. Дем'яненка, М. І. Долішнього, З. М. Ільїни, Н. В. Карпенко, Т. М. Лозинської, Т. О. Осташко, П. Т. Саблука, Л. В. Страшинської, Л. М. Томаневич, О. М. Шпичака, О. О. Шубіна та багатьох інших. Дослідженням проблем прогнозування займалися такі науковці як О. М. Азарян, М. П. Галушак, Т. М. Гладун, С.В. Глівенко, Б. Є. Грабовецький, В. Т. Доля, Г. С. Домарадзька, О. В. Лозова, М. Т. Пашута, М. М. Петрушенко, Г. В. Присенко, О. С. Сенишин, В. Є. Снитюк, О.М. Теліженко, М. З. Швиденко, Р. В. Фещур. Незважаючи на значний внесок відомих науковців у формування теорії та практики функціонування й прогнозування продовольчого ринку не всі аспекти даного багатопланового феномену всебічно досліджені. Досі недостатньо розкрито та обґрунтовано ряд теоретичних та практичних проблем: не запропоновано механізм соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку; не досліджено стан та тенденцію розвитку ринків продовольчих товарів протягом останніх років; не вивчено динаміку споживання продуктів харчування, цінові коливання продовольчої продукції; кількісно не оцінено основні фактори споживчого попиту на продовольство; не здійснено прогнозування обсягів споживання продовольчих товарів населенням на середньострокову перспективу; не побудовано прогнозні

моделі обсягів реалізації продовольчої продукції через торгівельні мережі підприємств України та інші.

Значущість і актуальність наведених проблем та недостатнє їх вивчення зумовило вибір тематики дослідження, а також визначили його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи безпосередньо пов'язана з тематикою загальнотеоретичних досліджень проблем структурно-інноваційного процесу в регіоні, які розробляються на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка у межах реалізації прикладної держбюджетної теми "Управління структурно-інноваційними процесами в регіоні" (шифр – 0112 U 005141).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методологічних положень соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку та подання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності розвитку продовольчого ринку України.

Реалізація поставленої мети зумовила постановку та вирішення таких завдань:

- дослідити й систематизувати теоретичні положення щодо з'ясування сутності та структури продовольчого ринку;
- розглянути методологічні принципи соціально-економічного прогнозування та визначити економічний зміст механізму соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення формування і розвитку механізму соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку;
- провести оцінку місця і значення ринків продовольчої продукції у системі сільськогосподарського виробництва країни;
- охарактеризувати зміну обсягів і структури споживання продовольчої продукції населенням України та визначити чинники індивідуального споживання;
- здійснити аналіз цінових тенденцій на ринку продовольчої й сільськогосподарської продукції;
- здійснити прогнозування обсягів споживання населенням України основних продуктів харчування;
- побудувати моделі прогнозування обсягів реалізації продовольчої продукції в торговельних мережах;
- розробити пропозиції щодо підвищення ефективності розвитку вітчизняного продовольчого ринку.

Об'єктом дослідження є процес функціонування і розвитку продовольчого ринку України.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти проблеми соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань використовувались такі методи досліджень: *діалектичний метод пізнання* економічних явищ, який дав можливість з'ясувати сутність ключових понять цього дослідження; *порівняльний метод* використано для зіставлення показників, які визначають рівень розвитку вітчизняних ринків продовольчих товарів; *економіко-статистичний метод* – дав можливість дослідити стан та тенденції розвитку

основних ринків продовольчої продукції України, визначити їх основні проблеми і перешкоди для розвитку; *метод графічної інтерпретації* дав можливість оброблені статистичні дані розвитку вітчизняного продовольчого ринку ізографічно відобразити у вигляді рисунків, діаграм, схем тощо; *метод факторного аналізу* – використано для визначення кількісної оцінки впливу факторів на обсяги виробництва зернових і зернобобових культур; *метод індексного аналізу* – застосовано для аналізу реалізації основних видів сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами; *метод кореляційно-регресійного аналізу* – використано для вивчення впливу чинників на рівень споживання населенням продовольчої продукції; для побудови прогнозних моделей обсягів реалізації продовольчої продукції в торгівельній мережі підприємств України; *метод трендового аналізу* – дав можливість на основі врахування закономірностей споживання спрогнозувати тенденції, що вказують майбутні обсяги сукупного споживання населенням України основних груп продовольства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних основ та практично-прикладних засад щодо визначення механізму функціонування й розвитку продовольчого ринку України.

Основні положення, що становлять наукову новизну полягають у наступному:

вперше:

– розроблено теоретичну модель механізму соціально-економічного прогнозування як відображення сукупності методів, важелів, чинників, взаємодія між якими з урахуванням споживчих продовольчих інтересів дозволяє підвищити точність, достовірність передбачення потреби у продовольстві та ефективність державного регулювання для розвитку вітчизняного продовольчого ринку.

удосконалено:

– теоретичний зміст таких понять як: “продовольчий ринок”, “розвиток продовольчого ринку”, “соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку”, що дозволило поглибити наукові знання про стан та тенденції розвитку ринку продовольчої продукції;

– теоретико-методологічний підхід до структуризації продовольчого ринку, що на основі розкриття продуктової і функціональної структур дав змогу виявити та оптимізувати взаємозв'язки між виробничою та переробною галузями АПК та ринками сільськогосподарської сировини та готової продовольчої продукції;

– організаційно-функціональну модель сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що дозволяє визначити основні шляхи підвищення ефективності процесу виробництва й реалізації сільськогосподарської сировини й продовольчої продукції дрібними фермерськими й одноосібними селянськими господарствами;

– обґрунтовано моделі прогнозування обсягів реалізації основних видів продовольчої продукції в торгових мережах України, що враховують зміну величини реального доходу населення, зміну частки населення з доходами в межах прожиткового мінімуму, динаміку чисельності постійного населення та величину середньорічних цін на продовольство, що стало основою для розрахунку прогнозних значень обсягів реалізації цієї продукції на найближчу перспективу як вартісному так і в натуральному виразі.

набули подальшого розвитку:

– підходи до комплексного системного вивчення і оцінки впливу вагомих чинників (рівня врожайності та обсягу посівних площ), що дозволив кількісно оцінити вплив рівня врожайності та обсягу посівних площ на величину валового збору зернових і зернобобових культур;

– науково-методичний підхід до індексного аналізу реалізації основних видів продовольчої продукції, що на основі розрахунку класичних індексів цін та загального індексу зміни грошової виручки дозволив оцінити кількісну характеристику вплив факторів на зміну виручки від реалізації продукції;

– методика трендового аналізу, що дала змогу визначити прогностні обсяги сукупного споживання продовольчої продукції населенням України на найближчу перспективу.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані пропозиції і висновки можна використати у сфері регулювання та планування розвитку агропродовольчого комплексу України. Результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема у процесі викладання дисциплін “Державне регулювання економіки”, “Соціально-економічне прогнозування”, “Економічна діагностика”, “Організація і планування діяльності підприємства”, “Менеджмент організацій ” (довідка № 1790-М від 06.05.2014 р.).

Авторські розробки знайшли практичне застосування у діяльності ПрАТ “Компанія Ензим” (довідка № 928 від 28.04.2014 р.) та ТзОВ “ШУВАР” (довідка № 01-256 від 04.07.2014 р.).

Деякі пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування регіонального продовольчого ринку, а саме положення щодо розвитку виробництва органічної продовольчої продукції та організаційна модель функціонування сільськогосподарського кооперативу, запропоновані дисертантом, використовуються спеціалістами департаменту економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської облдержадміністрації при складанні планової документації та розробці важливих стратегічно-орієнтованих планів та програм, спрямованих на забезпечення сталого розвитку регіонального агропромислового ринку (довідка № 1-44-1480 від 12.06.2014 р.).

Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо функціонування продовольчого ринку та соціально-економічного прогнозування його розвитку. Усі наукові результати, що викладені в дисертації і винесені на захист, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї і положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація одержаних результатів дослідження. Основні результати роботи обговорювались та отримали схвальні відгуки на міжнародних науково-практичних конференціях “Развитие экономических наук в XXI веке: теоретические и практические аспекты”(Москва, 2013 р.), “Перспективи розвитку фінансової системи: економічні та інноваційні аспекти” (Дніпропетровськ, 2014) та “Современные концепции экономической теории и практики: новые пути

исследований и развития”(Санкт-Петербург, 2013 р.), на міжнародній науковій інтернет-конференції “Стратегічні орієнтири розвитку економіки України” (Львів, 2013 р.), на міжнародній науковій конференції “Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем” (Львів, 2014 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Управлінські інновації: теорія та практика” (Тернопіль, 2013 р.), на науково-практичній конференції “Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп’ютерних технологій в Україні” (Львів, 2013 р.), науково-практичній інтернет-конференції “Інтеграційні фінансово-економічні напрями розвитку України”(Львів, 2013 р.).

Публікації. За тематикою дисертаційного дослідження опубліковано 19 наукових праць загальним обсягом 6,3 друк. арк., з них – 9 статей загальним обсягом 3,9 друк. арк., з яких 7 – у наукових фахових виданнях загальним обсягом 3,2 друк. арк. і 9 тез доповідей загальним обсягом 0,8 друкованих аркушів та розділ колективної монографії загальним обсягом 1,6 друкованих аркушів.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 33 додатків. Загальний обсяг роботи становить 255 сторінок, обсяг основного тексту становить 199 сторінок та містить 37 таблиць та 37 рисунків. Список використаних джерел включає 216 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету та завдання, конкретизовано об’єкт, предмет, методи дослідження, сформульовано практичне та теоретичне значення головних положень дисертації, її новизну, ступінь апробації. Описано загальну структуру та обсяг дисертації, подано відомості про публікації за темою роботи.

У першому розділі дисертаційної роботи **“Теоретичні та прикладні засади аналізу соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку”** з’ясовано сутність та структуру продовольчого ринку, досліджено методологічні засади соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку та проаналізовано нормативно-правове забезпечення механізму соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку.

Проведено системне вивчення та сформульовані авторські дефініції таких базових понять як **“продовольчий ринок”**, **“розвиток продовольчого ринку”** та **“соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку”**, що дозволило уточнити понятійний апарат, який закладається в подальшому викладі дисертаційного дослідження.

У зв’язку з неоднозначністю наукових підходів щодо трактування терміну **“продовольчий ринок”**, автором запропоноване власне визначення цієї дефініції, згідно з яким продовольчий ринок – це система економічних відносин між продавцями та покупцями з приводу купівлі-продажу, обміну сільськогосподарської сировини та продовольчої продукції, що забезпечує врівноваження попиту і пропозиції, а також збалансування інтересів суб’єктів ринку під впливом інструментів держаного регулювання. Аналіз філософських поглядів на проблему

розвитку дозволив дисертантові сформулювати власне бачення категорії розвитку продовольчого ринку під яким він пропонує розуміти довготривалу, непостійну сукупність процесів кількісних та якісних змін, що розгортаються в просторі й часі і призводять до покращення чи погіршення характеристик основних параметрів продовольчого ринку, збільшення чи зменшення його потенціалу у процесі адаптації за змін умов зовнішнього середовища.

У роботі проаналізовано ряд підходів до структуризації продовольчого ринку (функціональний, територіальний, продуктивний) та побудовано власну схематичну модель функціональної структури, що характеризує взаємозв'язок продовольчого ринку із трьома сферами агропромислового комплексу, виробничою та ринковою інфраструктурою. На основі поєднання продуктивного й функціонального принципів розроблено продуктивно-функціональну структуру продовольчого ринку, яка ілюструє взаємозв'язки виробничої й переробної галузей АПК із ринками сільськогосподарської сировини та готової продовольчої продукції.

На основі досліджень теоретичних засад продовольчого ринку та прогнозування у дисертації вперше в науковий обіг введене поняття "соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку", зміст якого запропоновано трактувати як процес науково обґрунтованого передбачення зміни попиту, пропозиції та ринкової ціни на продовольчий товар у перспективному майбутньому шляхом вивчення існуючих причинно-наслідкових зв'язків, тенденцій та закономірностей розвитку продовольчого ринку.

Аналіз та узагальнення праць провідних науковців та практиків дозволив автору зробити висновок про те, що логіка процесу соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку розкривається алгоритмом здійснення таких дій: соціально-економічний аналіз динаміки розвитку продовольчого ринку; виокремлення основних параметрів, що визначають його розвиток (попит, пропозиція, ціна, тощо); визначення головних чинників впливу на основні параметри розвитку продовольчого ринку; вибір оптимальних методів соціально-економічного прогнозування; розрахунок прогнозних показників основних параметрів розвитку продовольчого ринку; оцінка результатів прогнозування (верифікація прогнозу); кількісна оцінка результатів прогнозування; оцінка прогнозних показників на відповідність економічним законам; опис загального сценарію розвитку продовольчого ринку на основі отриманих результатів прогнозування; наданням практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування продовольчого ринку.

Важливою умовою ефективного здійснення процесу соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку, на думку дисертанта, є формулювання і подальше застосування механізму соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку (рис. 1), який у вузькому розумінні пропонується розуміти як сукупність методів, важелів, чинників взаємодія між якими з урахуванням споживчих продовольчих інтересів дозволяє підвищити точність прогнозування та обґрунтувати роль і значення державного регулювання для подальшого розвитку продовольчого ринку.

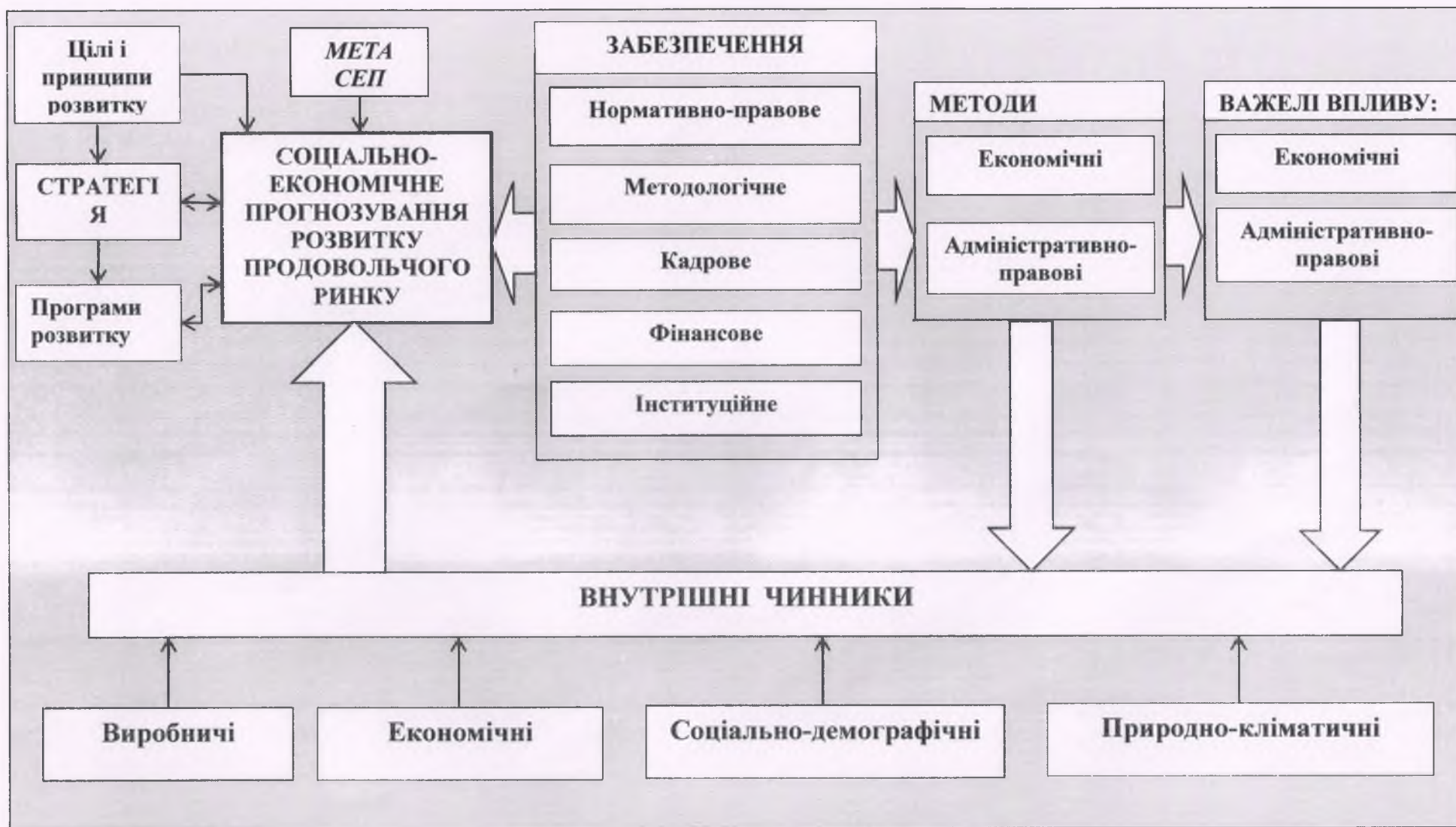

Рис. 1 Схематична модель механізму соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку в Україні [власна розробка автора]

У другому розділі дисертаційної роботи **“Аналітико-прогностична оцінка процесу функціонування та розвитку продовольчого ринку України”** оцінено розвиток основних ринків продовольчої продукції, проаналізовано динаміку та структуру споживання продовольчої продукції населенням України з виявленням основних факторів впливу на індивідуальний споживчий попит та досліджено основні цінові тенденції на ринку продовольства.

У результаті аналізу продуктової структури продовольчого ринку протягом періоду 1990-2012 рр. виявлено, що ринок олійних культур, овочів та картоплі характеризувався прогресивним розвитком, натомість розвиток ринку зерна, молока та молокопродуктів, цукру, м'яса та м'ясопродуктів, плодів та ягід носив регресивний характер.

Досліджено, що скорочення сукупного вітчизняного зернового виробництва на 9% відбувалося на фоні значного зниження обсягів виробництва пшениці, жита, ячменю, вівса, проса, гречки й зернобобових та зростання виробництва кукурудзи на зерно та сорго, невисокого порівняно з розвиненими країнами світу рівня врожайності та значного коливання рентабельності. Проведений факторний аналіз цього процесу дав можливість встановити, що зниження валових зборів пшениці, проса та гречки відбувалося більшою мірою за рахунок зниження врожайності, а зменшення виробництва жита, вівса та зернобобових – за рахунок скорочення посівних площ. Нарощування виробництва кукурудзи на зерно та сорго відбувалося за рахунок розширення посівних площ, а збільшення виробництва рису – за рахунок підвищення врожайності.

Встановлено, що значне скорочення поголів'я ВРХ, обмеження експорту, падіння внутрішнього попиту на молочну продукцію та інші причини призвели до скорочення обсягів виробництва молока у більш ніж в два рази, зміни структури виробників молока, зростання обсягів імпорту.

На основі аналізу ринку цукру виявлено, що розрив економічних зв'язків при розпаді СРСР залишив вітчизняну цукрову галузь без важливих ринків збуту продукції. Немоżliвість налагодити реалізацію цукру в інші країни через конкуренції з боку тростинного цукру зумовило орієнтацію виробників цукру на споживчі потреби внутрішнього ринку, що призвело до падіння обсягів виробництва цукру у 3 рази. Як наслідок, знизилися обсяги вирощування цукрових буряків, відбулося скорочення кількості та виробничих потужностей цукрових заводів.

Проведені дослідження ринку рослинної олії виявили, що вирощування олійних культур є одним з найприбутковіших та найперспективніших напрямків діяльності в АПК. Висока рентабельність виробництва та активно зростаючий попит в світі на рослинну олію як для харчових, так і для нехарчових потреб призвели до зростання обсягів виробництва соняшнику у 3,3 рази, ріпаку – у 9,3 рази, а сої – у 24,3 рази.

Досліджено, що розвиток ринку продуктів тваринництва протягом аналізованого періоду характеризувався скороченням внутрішнього виробництва м'яса, зниженням рентабельності виробництва, зростанням імпорту дешевої сировини, значним збільшенням обсягів виробництва м'яса птиці та скороченням обсягів виробництва свинини, яловичини й телятини.

Аналіз ринку плодоовочевої і фруктових продукції виявив існування прогресивних тенденцій у розвитку ринку картоплі й овочів, таких, зокрема як

зростання валових зборів, підвищення урожайності, збільшення експорту, тощо. Натомість розвиток ринку плодів та ягід протягом досліджуваного періоду відбувається в умовах зниження обсягів вітчизняного виробництва, зростання обсягів імпорту та активного підвищення попиту споживачів на продукцію зі сторони внутрішнього споживача.

Для детальної оцінки сучасного стану та перспектив розвитку вітчизняного продовольчого ринку дисертантом проведений SWOT-аналіз (табл. 1).

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<p>Адаптованість до потреб споживачів. Високий рівень забезпечення потреб ринку продукцією вітчизняного виробництва. Будівництво оптових ринків сільськогосподарської продукції. Розвиток біржового ринку. Наявність великої кількості відносно дешевих трудових ресурсів.</p>	<p>Низька якість вітчизняної продовольчої продукції порівняно з європейською. Вузький асортимент продовольчих товарів. Наявність монополізованих структур, що спричиняють подорожання продовольства. Слабкий розвиток ринкової інфраструктури. Високі втрати продовольчої продукції. Низький рівень кваліфікації працівників. Значні коливання цін на продовольство. Низька інвестиційна привабливість.</p>
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
<p>Зростання попиту на сільськогосподарську сировину та продовольчу продукцію. Покращення якості та безпечності та розширення асортименту харчової продукції. Підвищення інвестиційної привабливості Здешевлення імпорту продовольчої продукції. Удосконалення ринкової інфраструктури. Створення інтегрованої транспортної мережі України з країнами ЄС. Розширення пропозиції органічної продукції. Створення нових продовольчих продуктів.</p>	<p>Зниження купівельної спроможності населення. Повільне впровадження міжнародних стандартів якості й безпеки продукції. Економічна та політична нестабільність. Розгортання воєнного конфлікту з Російською федерацією. Зростання імпортозалежності продовольчого ринку. Збільшення пропозиції генетично модифікованої продовольчої продукції.</p>

Рис. 2 SWOT-аналіз розвитку продовольчого ринку України

У результаті аналізу споживання продовольчої продукції населенням України протягом 1990-2012 рр. виявлено скорочення обсягів споживання продукції тваринного походження, зниження калорійності добового раціону, відставання за багатьма групами продовольчої продукції фактичного споживання від раціонально-обґрунтованих норм. Серед позитивних змін відзначено підвищення рівня економічної доступності продуктів харчування, зростання обсягів споживання овочів та зниження споживання крохмалевмісних продуктів внаслідок зростання реальних доходів населення та покращення інфраструктури продовольчого ринку, зокрема створення оптових ринків сільськогосподарської продукції.

У ході дослідження індивідуального споживчого попиту на продукти харчування проаналізовано вплив доходів населення, території проживання (сільська чи міська місцевість), розміру і складу домогосподарств та основного джерела доходу на обсяги споживання продуктів харчування. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено, що зі зростанням доходів населення на 100 грн. частка витрат на продукти харчування у сукупних витратах зменшується в середньому на 0,5 %.

Окрім цього визначено, що рівень доходів населення впливає не лише на обсяг, але і на структуру витрат на споживання. Так, зі зростанням доходу збільшуються частка витрат домогосподарств на м'ясо та м'ясопродукти, рибу та рибопродукти, молоко, сир, сало, масло, фрукти, овочі та знижується частка витрат на хліб та хлібопродукти, картоплю, яйця, рослинну олію, цукор, джем, мед, сироп, шоколад та кондитерські вироби.

У реферованому розділі автором проаналізовано основні цінові тенденції на ринку сільськогосподарської продукції на основі яких виявлено, що період з 1996 р. по 2012 р. характеризувався переважанням середніх реалізаційних цін домогосподарств над цінами сільськогосподарських підприємств та зростанням середніх цін реалізації сільськогосподарської продукції в середньому за усіма видами продукції у 10 разів. Зокрема, ціни на ВРХ на м'ясо зросли у 15 разів, на олійні культури, молоко й молочні продукти – у 14 разів, на свині, плоди та ягоди – у 11 разів, а ціни на зернові культури зросли у 9 рази. Встановлено, що найменше зростання цін відбулося за такими групами товарів як курячі яйця, птиця, картопля, овочі та цукрові буряки.

Аналіз цінової ситуації на ринку продовольчої продукції в Україні протягом 2005-2013 рр. виявив, що амплітуда зміни ціни на продукти харчування була більшою ніж в цілому по споживчих товарах та послугах.

Проведений індексний аналіз реалізації основних видів продукції сільськогосподарськими підприємствами за період 2007-2012 рр. (табл. 1) виявив зростання виручки від реалізації продукції протягом останніх п'яти років у 3,7 рази.

Таблиця 1

Індексний аналіз реалізації основних видів продукції сільськогосподарськими підприємствами за період 2007-2012 рр.

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Значення базисних індексів*					
Загальний індекс зміни грошової виручки	146,5	184,9	232,3	296,7	373,8
Індекс цін Ласпейреса	113,2	126,1	161,9	183,1	193,7
Індекс цін Пааше	110,3	116,0	157,1	177,9	190,3
Індекс цін Еджуорта-Маршалла-Боулі	111,5	119,9	159,0	179,9	191,4
Індекс цін Фішера	111,7	121,0	159,5	180,5	191,9
Значення ланцюгових індексів					
Загальний індекс зміни грошової виручки	146,5	126,2	125,6	127,7	126,0
Індекс цін Ласпейреса	113,2	109,3	132,0	113,4	107,4
Індекс цін Пааше	110,3	109,3	130,0	112,1	107,4
Індекс цін Еджуорта-Маршалла-Боулі	111,5	109,3	131,0	112,7	107,4
Індекс цін Фішера	111,7	109,3	131,0	112,8	107,4

* в якості бази використовувалися дані 2007 р.

Базисні індекси Еджуорта-Маршалла-Боулі і Фішера свідчать, що зростання виручки в досліджуваному періоді на 56 % зумовлене ростом цін на сільськогосподарську продукцію майже у два рази і на 44 % – ростом обсягів реалізації продукції в 1,6 рази. Аналіз ланцюгових індексів зміни грошової виручки, який дозволяє відстежити річні коливання обсягів реалізації, встановив, що ріст виручки від реалізації продукції протягом всього періоду був достатньо

рівномірним. Так, у 2008 р. виручка порівняно з попереднім роком зросла на 46,5 %, а протягом наступних років щорічний приріст порівняно з попереднім роком склав 26-27 %.

У реферованому розділі дисертації на основі аналізу індексів сезонності встановлено, що зміна цін на продукти харчування у 2011-2013 рр. на 13 % характеризувалася впливом фактора сезонності, на 35 % – випадковими коливаннями і на 52 % загальною тенденцією зниження цін на продовольство. В результаті досліджень динаміки місячних індексів споживчих цін на продукти харчування виявлено, що найбільш чутливим до фактора сезонності є ринок яєць, овочів та фруктів, а найменш чутливим – ринок хліба й хлібопродуктів, кондитерських виробів, олії та м'яса.

У третьому розділі дисертації “**Напрями підвищення ефективності соціально-економічного прогнозування для розвитку продовольчого ринку України**” запропоновано прогнозувати майбутні обсяги сукупного споживання продовольчої продукції населенням України за допомогою методу екстраполяції трендів, а обсяги реалізації продовольчої продукції у торговельних мережах України на основі кореляційно-регресійного моделювання та надано рекомендації щодо підвищення ефективності розвитку вітчизняного продовольчого ринку.

Проблематика прогнозування майбутніх обсягів споживання продовольчої продукції є актуальною як для науковців, так і для спеціалістів, що зайняті у сфері практичної діяльності, оскільки попит на продовольство здійснює значний вплив на економіку країни. Так, незадоволений попит може стимулювати розширення виробництва чи спричинити різке зростання цін, натомість повністю задоволений попит може посилити структурні зрушення в економіці або призвести до кризи перевиробництва. З метою визначення майбутнього рівня сукупного споживчого попиту на продукти харчування використано методику екстраполяції трендів відповідно до якої для шести обраних видів продовольчої продукції побудовано лінійні, параболічні та експоненціальні моделі трендів (табл. 2).

Таблиця 2

Лінійні, параболічні та експоненціальні моделі трендів

№	Рівняння тренду	№	Рівняння тренду
1	$\bar{y}_1^{лн} = 1,38696 + 0,08689 \times t$	10	$\bar{y}_4^{лн} = 6,477 - 0,12182 \times t$
2	$\bar{y}_1^{пр} = 1,38229 + 0,08876 \times t - 0,000133 \times t^2$	11	$\bar{y}_4^{пр} = 6,4792 - 0,12270 \times t + 0,0000629 \times t^2$
3	$\bar{y}_1^{exp} = \exp\{0,36662 + 0,04424 \times t\}$	12	$\bar{y}_4^{exp} = \exp\{1,87552 - 0,0217 \times t\}$
4	$\bar{y}_2^{лн} = 10,7191 - 0,07481 \times t$	13	$\bar{y}_5^{лн} = 6,69815 - 0,04738 \times t$
5	$\bar{y}_2^{пр} = 9,80205 + 0,29200 \times t - 0,02620 \times t^2$	14	$\bar{y}_5^{пр} = 6,96861 - 0,15557 \times t + 0,00773 \times t^2$
6	$\bar{y}_2^{exp} = \exp\{2,37241 - 0,00741 \times t\}$	15	$\bar{y}_5^{exp} = \exp\{1,90209 - 0,00741 \times t\}$
7	$\bar{y}_3^{лн} = 8,12262 + 0,46976 \times t$	16	$\bar{y}_6^{лн} = 0,49538 + 0,01555 \times t$
8	$\bar{y}_3^{пр} = 7,87457 + 0,56897 \times t - 0,00709 \times t^2$	17	$\bar{y}_6^{пр} = 0,36657 + 0,06707 \times t - 0,00368 \times t^2$
9	$\bar{y}_3^{exp} = \exp\{2,12623 + 0,04222 \times t\}$	18	$\bar{y}_6^{exp} = \exp\{-0,70324 + 0,02725 \times t\}$

де, $\bar{y}_1^{лн}$, $\bar{y}_1^{пр}$, $\bar{y}_1^{exp}$ – номінальні чи усереднені значення обсягів споживання м'яса та м'ясопродуктів населенням України за лінійною, параболічною та експоненціальною функцією, $\bar{y}_2^{лн}$, $\bar{y}_2^{пр}$, $\bar{y}_2^{exp}$ – номінальні значення обсягів споживання молока та молокопродукції, $\bar{y}_3^{лн}$, $\bar{y}_3^{пр}$, $\bar{y}_3^{exp}$ – номінальні значення обсягів споживання яєць, $\bar{y}_4^{лн}$, $\bar{y}_4^{пр}$, $\bar{y}_4^{exp}$ – номінальні значення обсягів

споживання хлібних продуктів, $y_5^{\text{лн}}$, $y_5^{\text{пр}}$, y_5^{exp} – номінальні значення обсягів споживання картоплі, $y_6^{\text{лн}}$, $y_6^{\text{пр}}$, y_6^{exp} – номінальні значення обсягів споживання олії, а t – час.

За допомогою середньоквадратичної та середньої абсолютної помилки обрано оптимальні прогностні моделі трендів на основі яких розраховано майбутні обсяги споживання продовольчої продукції населенням України (рис. 2).

Рис. 2 Прогностні значення обсягів споживання продовольчої продукції населенням України протягом 2015-2019 рр.

За результатами прогнозування до 2020 р. очікується зростання споживання м'яса та м'ясопродуктів порівняно з 2012 р. на 26 %, яєць – на 17 %, картоплі – на 9 % та зниження споживання молока й молокопродуктів – на 47 %, хлібних продуктів – на 19 %, а олії – на 60 %.

В дисертаційній роботі зазначається, що якщо прогноз споживання відображає загальну потребу населення у продуктах харчування, яку можна задовольнити як за рахунок самостійного їх виробництва на підсобних ділянках, так і за рахунок закупівель, то прогноз реалізації продукції у торговельній мережі дозволяє спрогнозувати перспективи розвитку торговельних мереж, чим і пояснюється важливість прогнозування даних показників у системі планування виробничої й торговельної діяльності підприємств України.

Розроблений дисертантом прогноз обсягів реалізації продовольчої продукції у торговельних мережах України ґрунтується на кореляційно-регресійних моделях та екстраполяції факторних ознак. Логіка побудови прогностних кореляційно-регресійних моделей наступна: спершу побудовано рівняння залежності обсягів реалізації продукції в торговельній мережі в розрахунку на 1 особу від впливу двох найвагоміших, обраних на основі коефіцієнтів кореляції факторів: величина реального доходу населення та частка населення з доходами у межах прожиткового мінімуму. Наступним кроком рівняння описаної залежності помножено на чисельність постійного населення України, що дозволило отримати моделі, які відображають сукупні обсяги реалізації продукції у натуральному вимірі. Для прогнозування значень у вартісних показниках, прогностні моделі сукупних обсягів

реалізації помножено на величину середньорічних цін реалізації продукції. В результаті проведених операцій побудовано адаптивні моделі прогнозування обсягів реалізації продовольчої продукції у натуральному та вартісному вимірі, які мають вигляд:

$$\bar{Y}_i = (a + b \times x_1 + c \times x_2) \times x_3 - \text{натуральний вимір} \quad (1)$$

$$\bar{Y}_i = (a + b \times x_1 + c \times x_2) \times x_3 \times x_{4i} - \text{вартісний вимір} \quad (2)$$

де, $\bar{Y}_i$ – річні обсяги реалізації і-ого виду продовольчого товару в торгівельній мережі населенню України, тис. т; $i = (1, 2 \dots 19)$ – номер виду продовольчого товару; a, b, c – параметри рівняння регресійної залежності обсягів реалізації продукції від впливу двох факторних ознак (X_1 та X_2); X_1 – рівень реального доходу населення (в розрахунку на 1 особу), грн./рік; X_2 – частка населення з доходами у межах прожиткового мінімуму, %; X_3 – чисельність постійного населення України, млн. осіб; X_{4i} – величина середньорічних цін реалізації і-ого виду продовольчого товару в торгівельній мережі підприємств України, грн./кг.

Для розрахунку прогнозних значень обсягів реалізації продовольчої продукції на основі адаптивної прогнозної моделі за допомогою методу екстраполяції трендів спрогнозовано значення факторних ознак на період до 2020 р. (рис. 2).

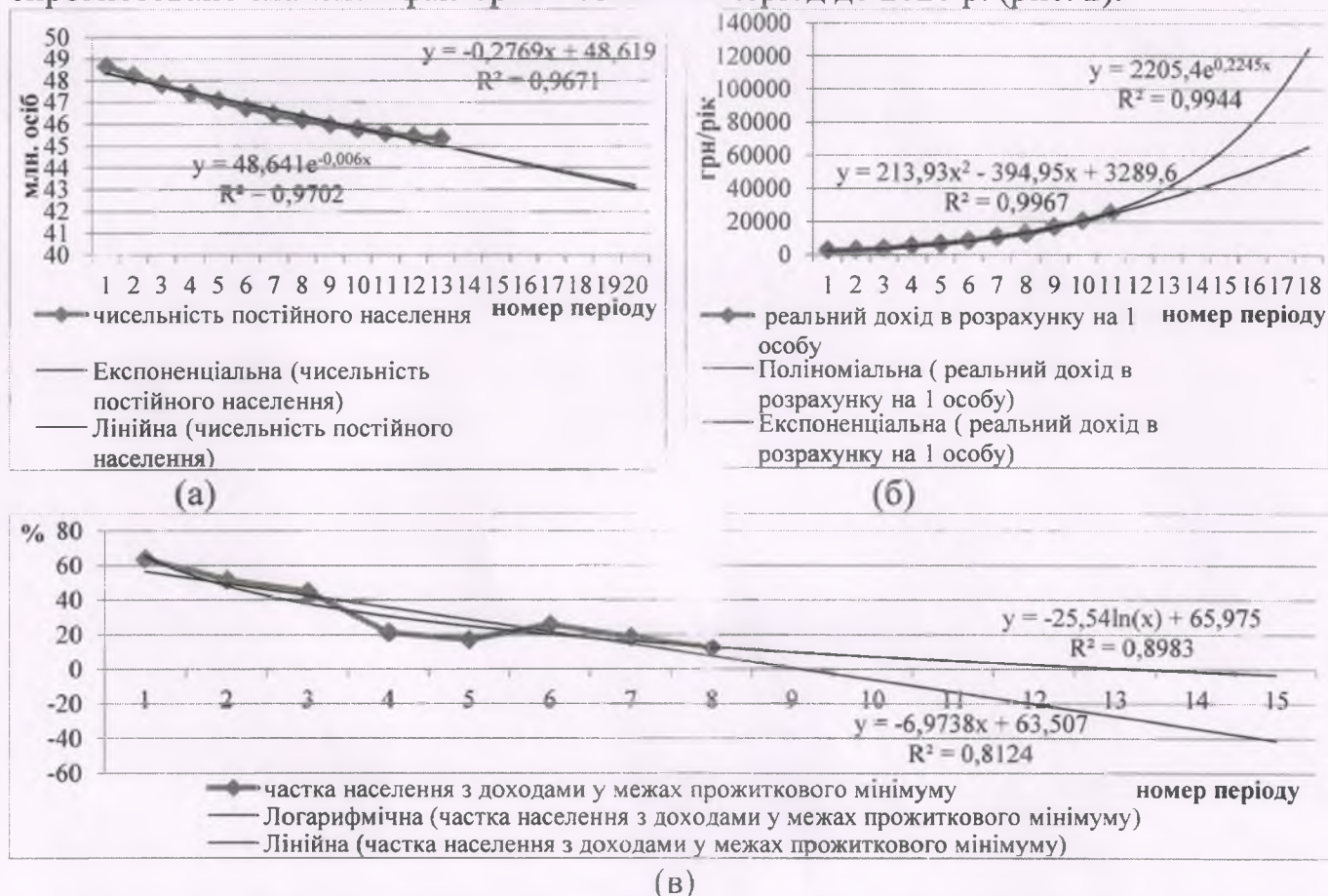

Рис. 2. Динаміка коливання факторних ознак: а) чисельності постійного населення України за період 2000-2012 рр.; 2013-2019 рр. – прогноз, млн. осіб; б) реального доходу населення України в розрахунку на 1 особу за період 2002-2012 рр.; 2013-2019 рр. – прогноз, грн./рік; в) частки населення України з доходами в межах прожиткового мінімуму за період 2005-2012 рр.; 2013-2019 рр. – прогноз, %.

З врахуванням значень коефіцієнтів детермінації прогноз чисельності постійного населення побудовано на основі експоненціальної функції, прогноз реального доходу – на основі поліноміальної функції, а прогноз частки населення України з доходами в межах прожиткового мінімуму – на основі логарифмічної функції. Прогнозування середньорічних цін здійснено в розрізі окремих видів продовольчих товарів за допомогою поліноміальних, лінійних та степеневих функцій.

На основі адаптивної прогнозної моделі (1) та прогнозних значень факторних ознак побудовано прогноз річних обсягів продажу продовольчої продукції на період до 2020 р. (табл. 4), який засвідчує про можливе зростання у 2019 р. порівняно з 2013 р. обсягів реалізації картоплі на 82 %, плодів, ягід, винограду, горіхів, кавунів та динь – на 97 %, овочів – на 100 %, олії – на 63 %, яєць – на 50 %, свіжого та замороженого м'яса – на 50 %, сиру – на 48 %, морозива – на 38 %, готових рибних продуктів – на 33 %. Як очікується, доволі низькими темпами зростатиме реалізація копченого, солоного м'яса, готових м'ясних продуктів, риби й морепродуктів, кондитерських виробів, борошна, круп і бобових. Обсяги реалізації вершкового масла практично не зміняться, а обсяги купівлі цукру, хоч і будуть поволі зростати проте у 2019 р. залишатимуться нижчими значення 2013 р.

Рис. 2 Прогноз річних обсягів продажу продовольчої продукції у торговельних мережах України на період до 2020 р., тис. т

Зниження обсягів реалізації протягом прогнозного періоду очікується лише для таких товарів нижчої споживчої цінності як хлібобулочні вироби та маргарин.

Результати прогнозу побудованого на основі адаптивної моделі (2) засвідчують, що вартість прогнозного обсягу реалізованої продовольчої продукції зросте за усіма видами товарів, за виключенням маргарину. Найбільше зросте вартість реалізації рослинної олії (на 129 %), морозива (148 %), яєць (147 %) та овочів (170 %). Найменше зростання вартості обсягів реалізації очікується за такими товарними групами як “м'ясо копчене, солоне, ковбасні вироби” (31 %) та “хлібобулочні вироби” (22 %).

У підсумку дисертаційного дослідження на основі соціально-економічного аналізу функціонування ринків продовольчих товарів та прогнозування обсягів сукупного споживання й реалізації продовольчої продукції автором запропоновано шість напрямів підвищення ефективності розвитку вітчизняного продовольчого ринку: удосконалення управління розвитком ринку за рахунок впровадження соціально-економічного прогнозування, підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продовольчої сировини, удосконалення виробництва готової продовольчої продукції, удосконалення системи реалізації продовольства, розвиток продовольчої продукції та покращення кількісних і якісних характеристик споживання. Зокрема, впровадження соціально-економічного прогнозування у систему управління розвитком продовольчого ринку попереджуватиме виникнення продовольчих загроз, сприятиме розвитку виробництва затребуваних в майбутньому видів продовольчої продукції та забезпечуватиме реалізацію національних продовольчих інтересів у процесі регулювання експортно-імпортних операцій. Окрім цього, запропонований механізм соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку та його аналітичне забезпечення рекомендовано включити в інструментарій електронного врядування спеціалізованих державних органів для підвищення прозорості їхньої діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми – прогнозування розвитку вітчизняного продовольчого ринку задля підвищення ефективності його функціонування та повнішого задоволення продовольчих потреб населення. Отримані наукові результати дослідження, їх узагальнення дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції, що мають науково-теоретичне й практичне значення:

1. Продовольчий ринок як економічна категорія визначається дисертантом як система економічних відносин між продавцями та покупцями з приводу купівлі-продажу, обміну сільськогосподарської сировини та продовольчої продукції, що забезпечує врівноваження попиту і пропозиції, а також збалансування інтересів суб'єктів ринку під впливом інструментів державного регулювання.

2. Аналіз наявних підходів до сутності прогнозування у різних галузях науки дозволив вперше ввести у науковий обіг поняття соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку під яким розуміється процес науково обґрунтованого передбачення зміни попиту, пропозиції та ринкової ціни на продовольчий товар у майбутньому шляхом вивчення причинно-наслідкових зв'язків, тенденції та закономірностей розвитку продовольчого ринку. Розроблено механізм соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку, під яким запропоновано розуміти сукупність методів, важелів, чинників, взаємодія між якими з урахуванням споживчих продовольчих інтересів дозволяє підвищити достовірність передбачення потреби у продовольстві та ефективність державного регулювання для розвитку вітчизняного продовольчого ринку.

3. У результаті аналізу чинного законодавства нормативно-правове забезпечення механізму соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку структуроване у такі взаємопов'язуючі блоки: забезпечення якості і безпеки продовольчої продукції, забезпечення функціонування інфраструктури продовольчого ринку, регулювання ринків продовольчих товарів, забезпечення стратегічного розвитку продовольчого ринку та регулювання загального порядку розробки, виконання й затвердження прогнозних і програмних документів.

4. В результаті аналізу продуктової структури продовольчого ринку виявлено, що ринок олійних культур, овочів та картоплі протягом 1990-2012 рр. характеризувався прогресивним розвитком, натомість розвиток ринку зерна, молока та молокопродуктів, цукру, м'яса, плодів та ягід носив регресивний характер.

5. Аналіз споживання продовольчої продукції населенням України протягом 1990-2012 рр. встановив скорочення обсягів споживання продукції тваринного походження, зниження калорійності добового раціону, відставання фактичного споживання за багатьма групами продовольчої продукції від раціональних норм. Серед позитивних змін виявлено підвищення рівня економічної доступності продуктів харчування, зростання обсягів споживання овочів та зниження споживання крохмалевмісних продуктів.

6. Дослідження цінового чинника розвитку продовольчого ринку на основі індексного аналізу виявило, що зростання виручки протягом періоду 2007-2012 рр. більшою мірою спричинене зростанням цін на сільськогосподарську продукцію майже у два рази і меншою мірою зростанням обсягів реалізації продукції. Проведений аналіз сезонності протягом 2011-2013 рр. встановив, що зміна ціни продовольчих товарів в основному визначалася загальною тенденцією зниження цін на продовольство, а вплив фактора сезонності був незначний.

7. Прогноз майбутнього обсягу споживання продовольчої продукції населенням України розроблений на основі трендових моделей дав можливість стверджувати, що протягом періоду до 2020 р. споживчий попит на м'ясо та м'ясопродукти, яйця та картоплю – зростатиме, натомість попит на молоко й молочні продукти, хлібні продукти та олію – скорочуватиметься.

8. Розроблено моделі прогнозування обсягів реалізації продовольчої продукції у торговельних мережах України, які враховують зміну величини реального доходу населення, частки населення з доходами у межах прожиткового мінімуму та динаміку чисельності постійного населення. На основі прогнозних моделей виявлено, що до 2020 р. очікується зростання обсягів реалізації продукції (у натуральному виразі) усіх прогнозованих товарів окрім маргарину та хлібобулочних виробів, що на 94-96 % обумовлюється очікуваним зростанням реального доходу населення та скорочення частки населення з доходом у межах прожиткового мінімуму у майбутньому.

9. Окреслено напрями підвищення ефективності функціонування вітчизняного продовольчого ринку, які передбачають удосконалення управління розвитком ринку за рахунок впровадження соціально-економічного прогнозування, підвищення ефективності функціонування системи виробництва, реалізації та споживання продовольчої продукції населенням.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

- ✓ 1. Дзюбенко Н. О. Теоретичні засади дослідження продовольчого ринку / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Економічний вісник Національного гірничого університету. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2013. – № 2(42). – С. 164-171.
- ✓ 2. Дзюбенко Н. О. Перспективи розвитку молочної галузі в Україні / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка, 2013. – Т 18. – № 1. – С. 189-197.
- ✓ 3. Дзюбенко Н. О. Сучасний стан та особливості функціонування ринку цукру в Україні / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Збірник наукових праць “Формування ринкової економіки в Україні”. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013. – № 30. – С. 229-233.
- ✓ 4. Дзюбенко Н. О. Продовольственный рынок Украины в системе мирового сельскохозяйственного производства / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // “Социально-гуманитарный вестник Юга России”. – Краснодар: АНО ЦСПИ “Премьер”, 2013. – № 12. – С. 108-115.
- ✓ 5. Дзюбенко Н. О. Дослідження стану продовольчої безпеки у процесі формування національної безпеки України / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка, 2013. – Т 18. – № 4. – С. 109-113.
- ✓ 6. Дзюбенко Н. О. Методика застосування світового досвіду органічного землеробства в Україні / Н. О. Дзюбенко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка, 2014. – Т 19. – № 1. – С. 94-97.
- ✓ 7. Дзюбенко Н. О. Сучасні проблеми функціонування вітчизняного продовольчого ринку та шляхи їх вирішення / Н. О. Дзюбенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Економічні науки”, 2014. – № 5. – С. 162-166.

В монографіях:

8. Дзюбенко Н.О. Економіко-математичний інструментарій підвищення ефективності розвитку продовольчого ринку регіону / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Розділ колективної монографії “Соціально-економічний розвиток регіону: стан і перспективи” : монографія / за ред. М.О. Горинь, О.С. Сенишин. – Львів. : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. – С. 79-122.

В інших виданнях:

9. Дзюбенко Н. О. Аналітична оцінка стану інфраструктури продовольчого ринку України / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Збірник наукових праць “Економічна наука XXI століття: реалії та перспективи”. – Дніпропетровськ : Наукова економічна організація “Перспектива”, 2013. – № 5. – С. 142-149.
10. Дзюбенко Н. О. Прогностична методика ціноутворення на ринку продовольчої продукції України / Н. О. Дзюбенко // Молодіжний економічний дайджест: електрон. наук. вид. – К. : ДВНЗ “КНЕУ ім. В.Гетьмана”, 2014. – № 1(1). – С. 88-95.

11. *Дзюбенко Н. О.* Теоретичні основи сутності продовольчого ринку / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Матеріали ІХ науково-практичної конференції “Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп’ютерних технологій в Україні” (Львів, 15-20 квітня 2013 р.). – Львів: Національний університет “Львівська Політехніка”, 2013. – С. 285-288.
12. *Дзюбенко Н. О.* Теоретичні основи соціально економічного прогнозування / Н. О. Дзюбенко // Матеріали ІІ науково-практичної інтернет-конференції “Інтеграційні фінансово-економічні напрями розвитку України” (Львів, 27 лютого 2013 р.). – Львів: Львівська комерційна академія, 2013. – С. 80-82.
13. *Дзюбенко Н. О.* Типологія методів соціально-економічного прогнозування / Н. О. Дзюбенко // Матеріали І міжнародної наукової інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Стратегічні орієнтири розвитку економіки України” (Львів, 27 лютого 2013 р.). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – С. 68-69.
14. *Дзюбенко Н. О.* Оптовий ринок як важливий чинник ефективного функціонування продовольчого ринку України / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Управлінські інновації: теорія та практика” (Тернопіль-Ялта, 30 вересня – 6 жовтня 2013 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – С. 42-45.
15. *Дзюбенко Н. О.* Тенденции развития современного молочного рынка в Украине / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Матеріали ХVІІІ міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів і молодих вчених “Развитие экономических наук в ХХІ веке: теоретические и практические аспекты” (Москва, 28 сентября 2013 г.). – Москва: Аналитический центр “Экономика и финансы”, 2013. – С. 48-50.
16. *Дзюбенко Н. О.* Место украинского зернового производства в структуре мирового зернового рынка / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Материалы ХV международной научно-практической конференции для студентов, аспирантов и молодых ученых “Современные концепции экономической теории и практики: новые пути исследований и развития” (Санкт-Петербург, 16 ноября 2013 г.). – Санкт-Петербург: Центр экономических исследований, 2013. – С. 37-39.
17. *Дзюбенко Н. О.* Аналітична оцінка стану ринку кондитерських виробів в Україні / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Матеріали Х науково-практичної конференції “Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп’ютерних технологій в Україні” (Львів, 31 березня – 5 квітня 2014 р.). – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2014. – С. 185-187.
18. *Дзюбенко Н. О.* Сутність механізму соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку / Н. О. Дзюбенко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Перспективи розвитку фінансової системи: економічні та інноваційні аспекти” (Дніпропетровськ, 30-31 травня 2014 р.). – Дніпропетровськ : Наукова економічна організація “Перспектива”, 2014. – С. 104-108.
19. *Дзюбенко Н.О.* Вітчизняний досвід державної підтримки розвитку агропродовольчого комплексу України / Н. О. Дзюбенко, О. С. Сенишин // Матеріали ХІV міжнародної наукової конференції “Теоретичні та прикладні аспекти аналізу

фінансових систем” (Львів, 26-27 березня 2014 р.). – Львів : Львівський інститут банківської справи Національного банку України, 2014. – С. 124-126.

АНОТАЦІЯ

Дзюбенко Н.О. Соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2014.

У дисертаційній роботі досліджено теоретичні та методологічні аспекти соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого ринку та надано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності розвитку продовольчого ринку України. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат.

За допомогою методики трендового аналізу здійснено прогноз обсягів споживання продовольчої продукції населенням України на період до 2020 р. Розраховано майбутні обсяги споживання м'яса та м'ясопродуктів, молока й молокопродуктів, яєць, хлібних продуктів, картоплі та олії.

На основі кореляційно-регресійного аналізу розроблено моделі прогнозування обсягів реалізації продовольчої продукції у торговельних мережах України, які враховують зміну величини реального доходу населення, частки населення з доходами у межах прожиткового мінімуму та динаміку чисельності постійного населення.

З метою підвищення ефективності функціонування вітчизняного продовольчого ринку сформовано комплекс заходів які передбачають удосконалення управління розвитком ринку за рахунок впровадження соціально-економічного прогнозування, підвищення ефективності виробництва, реалізації та споживання продовольчої продукції населенням.

Ключові слова: продовольчий ринок, розвиток продовольчого ринку, соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку, продовольча продукція, споживання продовольчої продукції, реалізація продовольства.

АННОТАЦИЯ

Дзюбенко Н.А. Социально-экономическое прогнозирование развития продовольственного рынка в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2014 .

В диссертационной работе исследованы теоретические и методологические аспекты социально-экономического прогнозирования развития продовольственного рынка и даны практические рекомендации по повышению эффективности развития продовольственного рынка Украины. Усовершенствована понятийно-категориальный аппарат.

С помощью методики трендового анализа осуществлен прогноз объемов потребления продовольственной продукции населением Украины на период до 2020 г. Рассчитано будущие объемы потребления мяса и мясопродуктов, молока и молокопродуктов, яиц, хлебных продуктов, картофеля и масла.

На основе корреляционно-регрессионного анализа разработаны модели прогнозирования объемов реализации продовольственной продукции в торговых сетях Украины, которые учитывают изменение величины реального дохода населения, доли населения с доходами в пределах прожиточного минимума и динамику численности постоянного населения.

С целью повышения эффективности функционирования отечественного продовольственного рынка сформирован комплекс мероприятий предусматривающих усовершенствования управления развитием рынка за счет внедрения социально-экономического прогнозирования, повышения эффективности производства, реализации и потребления продовольственной продукции населением.

Ключевые слова: продовольственный рынок, развитие продовольственного рынка, социально-экономическое прогнозирование развития продовольственного рынка, продовольственная продукция, потребление продовольственной продукции, реализация продовольствия.

ANNOTATION

Dzyubenko N.O. Socio-economic forecasting of the food market in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in economic sciences on specialty 08.00.03 – Economics and Management of the National Economy. Ivan Franko National University of L'viv, 2014.

In the thesis the theoretical and methodological aspects of socio-economic development of the food market forecasting and provided practical recommendations for improving the efficiency of the food market of Ukraine. Improved conceptual and categorical apparatus.

Using methods of trend analysis by prediction in consumption of food products to the population of Ukraine for 2020 calculated future consumption of meat and meat products, milk and milk products, eggs, bread products, potatoes and oil.

On the basis of correlation and regression analysis developed prediction models in sales of food retail chains in Ukraine, taking into account the change in the real income of the population, the proportion of people with incomes below the subsistence level and dynamics of the resident population.

In order to improve the efficiency of the domestic food market generated a set of measures which include improving the management of the development of the market through the introduction of socio-economic forecasting, improve the efficiency of production, distribution and consumption of food people.

Keywords: food market, food market development, socio-economic forecasting of the food market, food products, consumer food products, the implementation of food.

Підписано до друку 01.11.2014
Формат 60x84/16
Папір друк. Друк офсет Умовн. друк. арк. 0,9
Тираж 100 прим. Зам. №

Видавничий центр Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 41.